

TERTIUM GENUS HOMINUM
K ROLI EUNUCHŮ NA POZDNĚ ANTICKÉM
CÍSAŘSKÉM DVOŘE

STANISLAV DOLEŽAL (České Budějovice)

Ani mužský, ani ženský, ale jakýsi jiný, třetí rod – to se zdá být dojem většiny Římanů, kteří žili v pozdně římské, příp. byzantské říši a někdy přišli do kontaktu s eunuchy. Někteří, jak uvidíme, si eunuchy přímo oškřikli a připisovali jim různé špatné vlastnosti. Přitom všichni eunuši začínali jako otroci, řada z nich otroky během svého života zůstala, až na výjimky prakticky všichni vykonávali různé služební práce, a protože zpravidla sloužili v domech a palácích bohatých a mocných Římanů, do styku s širokou veřejností prakticky nepřišli. Čím tedy vznikla ona špatná pověst, kterou budeme níže dokumentovat na mnoha příkladech? Byla způsobena fyzickým defektem těchto lidí? Nebo tu hrálo roli spíše to, že mnozí z eunuchů, zvláště v období pozdního císařství, dosáhli závatné kariéry? V jejich případě existuje jasný rozpor mezi původním nízkým sociálním postavením a značným vlivem, kterého někteří z nich dosáhli na císařském dvoře. Podobný rozpor však můžeme najít rovněž v kariéře mnoha Římanů a také romanizovaných barbarů. Avšak ani germánští důstojníci v pozdní římské říši, kteří byli jako sociální skupina srovnatelní s eunuchy přinejmenším svou cizostí vzhledem k většině společnosti, nedosáhli tak špatného obrazu u pozdně římských autorů. Dříve než se pokusíme o odpověď na tuto otázku, podívejme se stručně na historii eunuchů v římské říši a začněme definicí.

1. Používané výrazy pro eunuchy. Etymologie. Definice.

Výraz εὐνοῦχος je řecký a znamená „ten, kdo se stará o lůžko“ (ὁ τὴν εὐνήν ἔχων);¹ v latině má podobu *eunuchus*. Druhý nejčastější výraz, σπάδων (v latině *spado*), je rovněž řecký, ale etymologicky méně jasný.² Alternativními řeckými výrazy pro eunuchy jsou ἐκτομίας (od slovesa ἐκτομάζειν, „vyříznout“), θλαδίας (od slovesa θλάω „drtit“), θλιβίας (od slovesa θλίβειν, „drtit“), ἀπόκοπος (od slovesa ἀποκοπεῖν, „odřezávat“) a ἴθρις (s nejasnou etymologií).³ Pseudo-Zonarův výkladový slovník z 13. století k tomuto již dost bohatému seznamu dokonce ještě několik výrazů přidává: γυναικώδης (doslova „ženě podobný“), γάλλος (starý název nejoddanějších vyznavačů bohyně Kybelé, kteří na sobě prováděli rituální kastraci), ὄθης (nejasné), τομίας (patrně od ἐκτομίας). Naproti tomu v latině se používal – kromě výrazů *eunuchus* a *spado*, vypůjčených z řečtiny – prakticky jen termín *castratus*.⁴ Je možno ještě dodat, že Plinius Starší popsal eunuchy jako „polomuže“ (*semiviri*)⁵ a stejný výraz pro eunuchy používají i Seneca, Iuvenalis a další římscí autoři doby principátu.⁶

Prameny označují výše uvedenými výrazy všechny muže a chlapce, kteří buďto byli eunuchy už od narození, nebo byli během života vykastrováni, a to v dětství nebo v dospělosti; patří sem jak osoby, které se tomto zákroku podrobily dobrovolně (nebo jej na sobě dokonce provedly samy), tak i ty, na kterých byl učiněn násilím nebo bez jejich vůle.⁷

¹ PSEUDO-ZONARAS, *Lexicon*, s. v. εὐνοῦχος. Slovník také přidává alternativní lidovou etymologii τὸ εὖ νοῦν ἔχειν (tj. „mít dobré smýšlení“) a vysvětluje ji ve smyslu osvobození od svodů fyzické lásky.

² PSEUDO-ZONARAS (s. v. σπάδων) nabízí odvození ze slovesa σπάσθαι, tj. „vytrhnout“. Jediný rozdíl mezi těmito dvěma výrazy spočívá v tom, že výraz εὐνοῦχος se nepoužíval v attickém dialektu řečtiny.

³ Pro jednotlivé výrazy viz HENRY GEORGE LIDDELL – ROBERT SCOTT, *A Greek-English Lexicon*, Oxford 1996.

⁴ Viz např. TERTULLIANUS, *De monogamia*, 3,1.

⁵ PLINIUS SECUNDUS, *Naturalis historia*, XI,263 (tímto jménem označil též hermafrodity a muže, kteří přišli o varlata nešťastnou náhodou nebo se narodili bez nich).

⁶ SENECA, *Epistulae*, 108,7; IUVENALIS, *Saturae*, VI,513.

⁷ Všechny tyto odlišnosti byly u eunuchů považovány za významné a ovlivňující povahu jedinice. Pozdně antický spisovatel Adamantios, jenž byl lékařem židovského původu a žil v Alexandrii ve 4.-5.stol. n. l., napsal ve svém pojednání *Physiognomo-*

Kastraci je zde míněno odnětí buďto pouze varlat, anebo všech pohlavních orgánů.⁸ V prvním případě bylo danému jedinci pouze zabráněno v rozmnožování, ale nebylo mu zabráněno v sexuálním styku ani nebyla významně potlačena jeho sexuální touha, zatímco v druhém případě byl jedinec vystaven značně vyšším zdravotním rizikům a často následkům zákroku podlehl. Je možno se domnívat, že většina eunuchů, nacházejících se v římské říši, patřila k první uvedené skupině kastrátů. Z hlediska římského práva byli eunuši této první zmíněné kategorie považováni za zdravé a normální jedince;⁹ pokud jim však byl odňat i pohlavní úd, byli považováni za nemocné, přesněji řečeno za jedince s tělesnou vadou.¹⁰

2. Eunuši jako služebníci

Eunuši byli součástí orientálních kultur od pradávných dob. Vyskytovali se na dvorech asyrských, babylónských, egyptských a jiných panovníků, kde plnili důležité funkce.¹¹ Jejich původním posláním bylo starat se o lůžko (viz výše uvedenou etymologii) a o všechny tělesné potřeby panovníka, tedy být neustále v panovníkově blízkosti. To současně znamenalo být v blízkosti panovníkových žen – právě proto byla žádoucí kastrace, a tedy relativní neškodnost vzhledem k neschopnosti rozmnožování. Stejná byla primární funkce eunuchů na římském císařském dvoře.

nica (II,3), že ti, kdo jsou eunuši od narození, mají horší povahu než jiní lidé: jsou krutí, úskoční a zlí (ὠμόφρονες, δολεροί, κακοῦργοι); naproti tomu kastrovaní jedinci si většinou ponechávají svou přirozenou povahu i po kastraci.

⁸ ISIDORUS HISPALENSIS, *Etymologiae*, XX,93: *Eunuchus Graecum nomen est, quod est spado. Horum quidam coeunt, sed tamen virtus in semine nulla est. Liquorem enim habent et emittunt, sed ad gignendum inanem atque invalidum.*

⁹ DIGESTA, XXI,1,6,2 (Ulpianus): *Spadonem morbosum non esse neque vitiosum verius mihi videtur, sed sanum esse, sicuti illum, qui unum testiculum habet, qui etiam generare potest.*

¹⁰ DIGESTA, XXI,1,7 (Paulus): *Sin autem quis ita spado est, ut tam necessaria pars corporis et penitus absit, morbosus est.*

¹¹ Příkladů mocných eunuchů v orientálních despociích by bylo možno najít velké množství a zde se omezme jen na několik příkladů: egyptský generál Ganymédés (který porazil Caesara u Alexandrie), Pothínos (který fakticky vládl za nezletilého Ptolemaia XIII.) nebo Peršan Bagoas (který byl *éminence grise* perských králů Artaxerxa III. a poté Arsa, které nechal oba postupně zavraždit a zvolit králem Dareia III.).

Zdá se, že fyzická blízkost panovníkovi je vždy přímo úměrná vládcově důvěře k dotyčné osobě. Eunuchů na jedné straně poskytovali panovníkovi sociálně nízce hodnocené služby jako péči o hygienu, střihání, holení, péči o šatník a obuv, ale zároveň řada z nich sloužila jako neformální poradci a důvěrníci panovníka – bylo to přirozené vzhledem k tomu, že souhrnně trávil panovník s eunuchy významnou část dne: při úpravě svého zevnějšku, oblékání, jídle atd. Na případu eunuchů dobře uvidíme, jak zásadní věci při získávání moci a vlivu v hierarchii panovníckého dvora je neustálá nebo velmi častá a pravidelná fyzická přítomnost dané osoby v blízkosti panovníka.

V perské achaimenovské říši, podle svědectví Hérodota, byla po eunuchích vždy velká poptávka; Peršané si eunuchů cenili pro jejich věrnost více než nekastrovaných služebníků (παρὰ γὰρ τοῖσι βαρβάροισι τιμιώτεροί εἰσι οἱ εὐνοῦχοι πίστιος εἵνεκα τῆς πάσης τῶν ἐνορχέων). Hérodotos jmenovitě zmiňuje jednoho řeckého obchodníka z Chiu, který na trhu kupoval mladé otroky, kastroval je, převážel do Sard nebo Efesu, kde je Peršanům se značným ziskem (χρημάτων μεγάλων) prodával.¹²

Na druhé straně nám Xenofón přináší svědectví o negativním pohledu na eunuchy ve své době. V románu *O Kýrově výchování*, který sice vypráví o životě perského krále Kýra Staršího, ale do kterého autor promítl své vlastní názory i postoje své kultury, se hovoří o osobní stráží, kterou si Kýros zřídil po dobytí Babylónu. Xenofón sleduje fiktivní úvahu perského krále o vhodnosti eunuchů pro tuto roli. Kýros uvažuje o jejich oddanosti, o jejich zájmu (při nemožnosti zakládání rodin) sloužit výhradně svému pánu, a dokonce bere v úvahu i tu skutečnost, že eunuchů jsou ve všeobecném opovržení: nicméně právě to se jim stává motivací, aby hledali ochranu u mocného pána (πρὸς δὲ τούτοις ἄδοξοι ὄντες οἱ εὐνοῦχοι παρὰ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις καὶ διὰ τοῦτο δεσπότην ἐπικούρου προσδέονται).¹³

Na římském císařském dvoře se eunuchů vyskytovali už od samého počátku císařství a již tehdy jako osobní služebníci členů císařské rodiny.¹⁴ Císař Claudius měl jako osobního služebníka u stolu a zároveň ochutnávače eunucha Halóta.¹⁵ Eunuch Posidés se dokonce těšil obzvláštní

¹² HÉRODOTOS, *Historiae*, VIII,105.

¹³ XENOFÓN, *Cyropaedia*, VII,5,58-65.

¹⁴ Podle TACITA (*Annales*, IV,8) dal prétoriánský prefekt Seianus údajně otrávit Tiberiova syna, prince Drusa, prostřednictvím kleštěnce Lygda.

¹⁵ TACITUS, *Annales*, XII,66; Suetonius, *De vita Caesarum, Divus Claudius*, 44,2.

Claudiově důvěře a přízni.¹⁶ Na Neronově dvoře byli podle Tacita eunuši typickým zjevem¹⁷ a zjevně se jim dostávalo od císaře nejen přízně a oblíbenosti, ale také důvěry – jednomu z eunuchů Nero dokonce svěřil dohled nad vojáky, kteří měli vykonat popravu jistého římského senátora.¹⁸ Oblibu vůči eunuchům projevoval také císař Titus.¹⁹ Naproti tomu Domitianus, přestože sám měl mezi svými oblíbenci (nebo milenci) jednoho eunucha, provádění kastrace na území impéria zakázal a navíc upravil (snížil?) ceny za eunuchy, kteří byli dostupní na trhu.²⁰ Tento zákon potvrdil i Domitianův nástupce, císař Nerva.²¹ Co vedlo Domitiana k takovému rozhodnutí, není naprosto jasné. Zmíněný Domitianův zákon se sice nezachoval, ale zato se zachovaly dva zákony pozdější, v Justiniánově kodexu.²² Zákon, postihující hrdelním trestem každého, kdo by „v římském světě“ (*in orbe Romano*) „tvořil eunuchy“ (*eunuchos fecerit*), vydal někdy během své vlády Constantinus I.²³ Druhý zákon, přísně trestající kohokoliv, kdo by na římském či neřímském území provedl kastraci na muži římského původu (*Romanae gentis*), vydal pak kolem roku 460 n. l. císař Leo I.; zároveň však výslovně povolil import eunuchů neřímského původu (*barbarae gentis*), ovšem pod podmínkou, že k jejich kastraci nedojde na římském území.²⁴ To znamená, že od konce 1. stol. n. l. se kastrace stala ilegální a jediným způsobem, jak vyhovět potřebám císařského dvora i poptávce soukromých osob, zůstával import z barbarika, zejména z Východu.

¹⁶ Suetonius, *De vita Caesarum, Divus Claudius*, 28,1.

¹⁷ Tacitus, *Historiae*, II,71.

¹⁸ Tacitus, *Annales*, XIV,59.

¹⁹ Cassius Dio, *Historiae Romanae*, LXVII,2,3: Τίτος ἰσχυρῶς περὶ τοὺς ἐκτομίας ἐσπουδάκει; srov. též Suetoniovu zmínku o *spadonum greges* na Titově dvoře (Suetonius, *De vita Caesarum, Titus*, 7,1).

²⁰ Cassius Dio, *Historiae Romanae*, LXVII,2,3: καὶ διὰ τοῦτο, καίπερ καὶ αὐτὸς Ἐαρίνου τινὸς εὐνούχου ἐρῶν, ὅμως... ἀπηγόρευσεν... μηδένα ἔτι ἐν τῇ τῶν Ῥωμαίων ἀρχῇ ἐκτέμνεσθαι; Ammianus Marcellinus, *Res gestae*, XVIII,4,5: *receptissima inclaruit lege qua minaciter interdixerat ne intra terminos iuris dictionis Romanae castraret quisquam puerum*. Pokud jde o údaj o ceně, viz Suetonius, *De vita Caesarum, Domitianus*, 7,1: *castrari mares vetuit; spadonum, qui residui apud mangones erant, pretia moderatus est*; použité sloveso *moderari* může vyjadřovat snížení ceny nebo prostě její úpravu.

²¹ Cassius Dio, *Historiae Romanae*, LXVIII,2,4: ἐνομοθέτησε δὲ ἄλλα τε καὶ περὶ τοῦ μὴ εὐνουχίζεσθαί τινα.

²² Codex Iustinianus (dále citováno jako CJ), 4,42 (*De eunuchis*).

²³ CJ 4,42,1.

²⁴ CJ 4,42,2.

Jestliže eunuši nemohli plodit potomstvo, zakládat rodiny a tímto způsobem se zařazovat do společnosti, pak byli od Domitianovy doby ještě více sociálně izolováni, protože nadále mohli pocházet pouze z oblastí mimo impérium.²⁵ Přesto se z nich jako ze sociální skupiny nestali vydědenci společnosti, stojící ve všeobecném opovržení na jejím okraji. Naopak, jejich obliba na císařském dvoře i u bohatých Římanů rostla. Za císaře Aureliana se prý za eunuchy v Římě platily obrovské sumy (*ingentia pretia*); Aurelianus také zákonem vyhlásil přípustný počet eunuchů, který mohli vlastnit jednotliví členové senátu.²⁶ Císař Elagabalus prý eunuchy rozdával účastníkům svých hostin jako dárky.²⁷ Sám byl ovšem od autora spisu *Scriptores Historiae Augustae* (SHA) nazván „otrok eunuchů“ (*mancipium eunuchorum*),²⁸ neboť se s nimi údajně radil,²⁹ a dokonce mnohým z nich svěřoval vysoké úřady (*plerosque eunuchos rationibus et procurationibus praeposuisse*).³⁰ Naopak jeho nástupce Alexander Severus se údajně zbavil služeb všech dvorních eunuchů, které vesměs rozdál svým přátelům,³¹ s výjimkou těch, kteří sloužili jeho manželce, a těch, kteří byli zaměstnáni v ženských lázních.³² Tento císař se též o eunuších údajně vyjádřil, že jde o „třetí rod“ ve smyslu pohlaví (*idem tertium genus hominum eunuchos esse dicebat*) a že eunuši nemají být ani využíváni, ani vůbec spatřeni muži, ale nanejvýš vznešenými ženami (*nec videndum nec in usu habendum a viris, sed vix a feminis nobilibus*).³³

Obliba eunuchů v impériu neklesala ani v pozdní antice; naopak se zdá, že spíše rostla. Velký zájem, který v impériu o eunuchy byl, lze dokumentovat na legislativě císaře Justiniána. Tento císař především

²⁵ Neschopnost eunuchů zakládat rodiny byla v polovině 4. století poněkud kompenzována legální možností sepisovat poslední vůle, viz CJ 6,22,5, rok 352, císař Constantius II.: *Eunuchis liceat facere testamentum, componere postremas exemplo omnium voluntates, conscribere codicillos salva testamentorum observantia.*

²⁶ *SCRIPTORES HISTORIAE AUGUSTAE* (SHA), *Divus Aurelianus*, 49,8: *eunuchorum modum pro senatoriis professionibus statuit.*

²⁷ SHA, *Antoninus Heliogabalus*, 21,7.

²⁸ SHA, *Alexander Severus*, 23,5.

²⁹ Tamtéž, 34,3: *eunuchos, quos Heliogabalus et in consiliis turpibus habebat.*

³⁰ Tamtéž, 23,6.

³¹ Tamtéž, 34,3. Dotyční císařovi přátelé prý dokonce dostali právo bez soudu tyto eunuchy zabít, pokud se tito „nevrátí k dobrým mravům“ (*si non redissent ad bonos mores, eosdem liceret occidi sine auctoritate iudicii*).

³² Tamtéž, 23,4-7.

³³ Tamtéž, 23,7.

uzákonil maximální možné ceny za eunuchy. Chtěl tím zabránit přemrštěným cenám na volném trhu, které odpovídaly jednak vysoké poptávce, jednak vysokým pořizovacím nákladům – jak již bylo řečeno, už od principátu byla nabídka eunuchů omezena na import z barbarika. Maximální cena eunucha ve věku do deseti let byla proto stanovena na 30 solidů. Eunuch starší deseti let pak mohl stát nejvýše 50 solidů, a to ještě v případě, že nebyl vyučen v žádném řemesle či umění; pokud byl, směla se cena vyšplhat až na 70 solidů. Zajímavé je srovnání těchto cen s cenami za „obyčejné“ otroky: 20 solidů měl stát otrok bez vyučení a 10 solidů se mělo platit za otroka do deseti let; v případě vyučených otroků se cena směla dostat až na 30 solidů. Jedině písař (*notarius*) a lékař (*medicus*) převýšili tuto hranici (50, resp. 60 solidů).³⁴

Zároveň Justiniánova legislativa potvrdila platnost dřívějších zákonů proti „výrobě eunuchů“ v římské říši. Novela 142 připomíná, že „tresty, stanovené císaři vládnoucími před námi, vůči těm, kdo by se odvážili provádět kastrace, jsou dostatečně jasné všem.“ Novela pak reaguje na nedávné případy porušení těchto zákonů a uvádí, že ze skupiny devadesáti kastrovaných jedinců přežili stěží tři, kteří pak o svém osudu vypovídali před samotným císařem. (Mnoho úmrtí při nezdařených kastracích v barbariku bezpochyby přispívalo k výsledně vysoké ceně eunuchů v říši.) Zákon stanovil trest vyhnanství a konfiskace majetku pro pachatele takových činů i pro jejich spoluviníky; kromě toho jasně říká, že kdokoli by byl na římském území podroben kastraci a přežil by, má být osobně svobodný a nemůže být nadále nikým zotročen. Je to opatření, které mělo důsledně zajistit účinnost zákona: že totiž každý otrok-eunuch v impériu musí pocházet z barbarika.³⁵

3. Eunuši jako mocní a vlivní dvořané

Císař Alexander Severus se podle autora SHA jednou v souvislosti s eunuchy na císařském dvoře vyjádřil v tom smyslu, že nedovolí, aby o životě a smrti konzulů, prefektů a senátorů rozhodovali otroci koupe-

³⁴ Zákon CJ 7,7,1,5 císaře Justiniána z roku 530.

³⁵ Kromě toho se zdá, že se Justinián pokusil také o omezení „výroby eunuchů“ v některých barbarských spojeneckých oblastech – konkrétně u národa Abasgů, žijícího na východním pobřeží Černého moře (v dnešní Gruzii). Prokopios také uvádí, že většina eunuchů v Byzanci pocházela právě z tohoto kmene. Viz PROKOPIOS, *De bellis*, VIII,3,12-21.

ní na trhu.³⁶ Narážel tím na velmi vlivné postavení, palácových eunuchů za vlády svého předchůdce, císaře Elagabala. Jak bylo vůbec možné, že se osoby otrockého postavení, k tomu fyzicky znetvořené a navíc pocházející bez výjimky z barbarika, domohly vlivu na nejvyšší stupni společenské hierarchie, a to jak za vlády některých císařů principátu, tak za vlády mnohých císařů dominátu? Zvláště v pozdním císařství totiž význam eunuchů na dvoře skutečně vzrostl, a to až do té míry, že to začínalo vyvolávat obavy a znepokojení u mnoha současníků.

Než ale přejdeme k dokladům o tomto trendu, podívejme se nejprve na institucionální postavení eunuchů u dvora pozdně římských císařů. Císařský dvůr pozdní antiky byla velmi komplikovaná instituce, která podléhala v průběhu času změnám a reagovala na vývoj celé společnosti. Dvůr byl vlastně složitým komplexem různých institucí a organizací, které spravovaly různé resorty státní správy a prostřednictvím nejvyšších úředníků podléhaly císařově vůli. Zvnějšku dvůr v tomto období připomínal vojenskou organizaci – byla tu pevná struktura úřadů a funkcí, složitá hierarchie hodností, množství titulů, určitá pravidla v povyšování, jasné sféry kompetencí. Je to dáno Diocletianovým pojetím císařské moci, které má své kořeny opět minimálně ve vládě předchozích „vojenských císařů“ 3. století. Služba u dvora je také v pramenech popisována termíny z vojenského prostředí.³⁷

Je paradoxní, že pozdně římský císařský dvůr, který se zdál být organizován tak jasně a přehledně, v sobě obsahoval elementy, které nebyly organickou součástí žádné ze zmíněných institucí či struktur, a které se přesto podílely na rozhodovacích procesech. Máme na mysli různé skupiny „vnitřního dvora“, mezi které patřili též eunuši. „Vnitřním dvorem“ jsou tu myšleny neformální skupiny dvořanů, nesdružených do žádné skutečné vládní instituce, nicméně významně ovlivňujících rozhodovací procesy.³⁸

³⁶ SHA, *Alexander Severus*, 66,4.

³⁷ Např. výrazem *militia*, který též znamená službu v armádě, a slovesem *militare*, které označuje její konání (viz např. AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae* XXIX,1,7; CJ 12,13,1). Osoby sloužící na dvoře jsou v souhrnu označovány např. výrazem *com-militium*, který označuje osoby spojené službou v armádě, případně vojenskou družinu vojévůdce (AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*, XXVIII,6,10).

³⁸ Viz KARL LEO NOETHLICH, *Strukturen und Funktionen des spätantiken Kaiserhofes*, in: *Comitatus. Beiträge zur Erforschung des spätantiken Kaiserhofes*, (hrsg.) ALOYS WINTERLING, Berlin 1998, s. 13-49; viz též CHRISTIAN GIZEWSKI, „*Informelle*

Ačkoli eunuši neměli žádnou vlastní formální organizaci či úřad, přesto se sdružovali v instituci zvané *sacrum cubiculum*, což znamená doslova „posvátná ložnice.“ Tento pojem označoval celý vnitřní prostor paláce, považovaný za soukromí panovníka a jeho rodiny.³⁹ Pojem také zahrnoval zaměstnance tohoto soukromého prostoru. Stále se zde zdržovali např. *cubicularii*, tj. komorníci, kteří se starali o veškeré císařovy potřeby (περὶ τὴν βασιλικὴν θεραπαίαν).⁴⁰ Tito komorníci byli zpravidla eunuši.⁴¹ Nemáme sice informace o tom, že by kastrace byla nutnou podmínkou pro službu v bezprostředním okolí panovníka, avšak na druhé straně tu jednak existovala dlouhá tradice ve využívání služeb těchto osob, jednak byli eunuši z pochopitelných důvodů vhodní pro práci v *sacrum cubiculum*, a je tedy možno předpokládat, že přinejmenším část z *cubicularii* byla tvořena kastráty.⁴² Je třeba však dodat, že existovaly též komornice – *cubiculariae*.⁴³

Těmto *cubicularii* a *cubiculariae* velel vrchní komoří – *praepositus sacri cubiculi* (PSC).⁴⁴ *Praepositus sacri cubiculi* obvykle byl, ať už měl či neměl fyzický defekt, velmi mocný muž. Jeho úřad byl vytvořen pravděpodobně za vlády Constantina I.⁴⁵ Jeho služební postavení bylo *vir illustrius*⁴⁶ a byl postaven na úroveň prétoriánským a městským prefektům

Gruppenbildungen“ in unmittelbarer Umgebung des Kaisers an spätantiken Höfen, in: *Zwischen „Haus“ und „Staat“. Antike Höfe im Vergleich,* (hrsg.) ALOYS WINTERLING, München 1997, s. 113-149.

³⁹ CJ 12,5,4,4 (císař Leo, vročení nejisté).

⁴⁰ ZÓSIMOS, *Historia nova*, IV,28,2.

⁴¹ K tomuto problému viz např. AVERIL CAMERON, *The Later Roman Empire. AD 284-430*, Cambridge (Mass.) 1993, s. 40; ALEXANDER DEMANDT, *Die Spätantike. Römische Geschichte von Diocletian bis Justinian (284-565 n. Chr.)*, München 1989, s. 241.

⁴² ALEXANDER DEMANDT (*Die Spätantike*, s. 242) řadí k palácovým eunuchům bez udání důvodu i tyto hodnostáře: *spatharius*, *sacellarius*, *comes sacrae vestis* a *castrensium sacri palatii*.

⁴³ CJ 12,5,4,6 (císař Leo; vročení nejisté).

⁴⁴ Helga Scholten bez udání důvodu tvrdí, že *praepositus sacri cubiculi* nebyl představeným všech *cubicularii*. Viz HELGA SCHOLTEN, *Der oberste Hofeunuch. Die politische Effizienz eines gesellschaftlich Diskriminierten*, in: *Comitatus. Beiträge zur Erforschung des spätantiken Kaiserhofes*, (hrsg.) ALOYS WINTERLING, Berlin 1998, s. 52, pozn. 8.

⁴⁵ Viz ALEXANDER DEMANDT, *Die Spätantike*, s. 241; srov. též WILHELM ENSSLIN, *Praepositus sacri cubiculi*, in: PAULY – WISSOWA, *Realencyklopädie der klassischen Altertumswissenschaft*, Supplementum VIII, Stuttgart 1956, s. 556nn.

⁴⁶ CJ 12,5,5; NOTITIA DIGNITATUM, *Oriens* 10.

a vrchním generálům (*magistri militum*) – to znamená, že patřil do úzké skupiny nejmocnějších osob v impériu.⁴⁷ S tím byla spojena také řada privilegií. V jednom spise Konstantina VII. Porfyrogennéta je naznačeno, že PSC mohl vždy přistoupit k císaři bez ohlášení.⁴⁸ Přestože nebyl jejím stálým členem, pravděpodobně se příležitostně zúčastňoval zasedání císařské rady neboli svaté konzistoře (přínejmenším za vlády těch císařů, kteří byli eunuchům nakloněni). J. B. Bury správně poznamenal, že vrchní komoří, třebaže se téměř vždy jednalo o eunucha, mohl v případě slabých panovníků získat velkou moc; silný panovník, který aktivně vytvářel politiku, dokázal zkrotit ambice a vládyčtivost tohoto dvořana.⁴⁹

Také císařovna (*augusta*), tedy manželka vládnoucího císaře, měla jak své *cubicularii* a *cubiculariae*,⁵⁰ tak také svého vrchního komořího. Ten je sice v pramenech přímo doložen až pro přelom 5./6. století, ale není důvod, proč by neměl existovat již za konstantinovské dynastie.⁵¹ V dokumentu *Notitia Dignitatum* se objevují i jiní dvořané, příslušející k *sacrum cubiculum*. Je to především *primicerius sacri cubiculi* a *castrensis sacri palatii*, kteří byli oba *virii spectabiles*, stáli tedy titulárně pod PSC, kterému pravděpodobně též služebně podléhali.⁵² Prameny je zmiňují

⁴⁷ Viz zákon CTh (CODEX THEODOSIANUS) 6,8,1 z roku 422 (= CJ 12,5,1). Za zmínku rovněž stojí, že podle dokumentu *Notitia Dignitatum* byl na Východě devátým, na Západě dokonce sedmým nejvýznamnějším hodnostářem říše.

⁴⁸ CONSTANTINUS PORPHYROGENITUS, *De ceremoniis aulae Byzantinae*, I,97,442: καὶ πρὸς τὸν βασιλέα εἰσερχόμενος, ὡσπερ τὸ παλαιὸν ὁ πραιπόσιτος, ἀμέσως εἰσέρχεται.

⁴⁹ JOHN BAGNALL BURY, *History of the Later Roman Empire from the Death of Theodosius I. to the Death of Justinian*, I, New York 1958, s. 33: „The Grand Chamberlain (*praepositus sacri cubiculi*), who was almost invariably a eunuch, was a dignitary of the highest class. In the case of weak sovereigns his influence might be enormous and make him the most powerful man in the State; in the case of strong Emperors who were personally active he seldom played a prominent part in politics.“

⁵⁰ CJ 12,5,3 (císařové Leo I. a Anthemius, tj. kolem 470 n.l.): *cubicularios tam sacri cubiculi mei quam venerabilis augustae*. ZOSIMOS (*Historia nova* V,24,2) mluví o eunuších a komornících, obklopujících císařovnu Aelii Eudoxii, která byla manželkou císaře Arcadia (přelom 4./5. století).

⁵¹ CJ 12,5,5 (císař Anastasius): *duobus viris illustribus praepositis utriusque sacri cubiculi tam nostrae pietatis quam nostrae serenissimae coniugis*.

⁵² NOTITIA DIGNITATUM, *Occidens* 14 a 15. Viz KARL LEO NOETLICH, *Strukturen*, s. 29-30 („*primicerius sacri cubiculi*, der wahrscheinlich den kaiserlichen Haushalt überwachte“); dále viz např. PAUL S. BARNWELL, *Emperor, Prefects, and Kings: the Roman West, 395-565*, The University of North Carolina 1992, s. 20-21.

ještě méně než PSC a povaha jejich funkce na císařském dvoře je nejistá – stejně jako to, zda byli eunuchy.⁵³ Kromě toho se v pramenech setkáváme s dalšími podřízenými hodnostáři a služebníky, příslušejícími k *sacrum cubiculum*, o kterých je možno s jistotou říci ještě méně.⁵⁴

Jestliže *praepositus sacri cubiculi* ovládal celý prostor vnitřního paláce, mohl mít značný vliv na to, koho císař přijme k audienci – přinejmenším neformálně. Formální přístup totiž zajišťovali *admissionales* – zaměstnanci úřadu *officium admissionum*, kterému stál v čele *magister admissionum*, podléhající kancléři (*magister officiorum*).⁵⁵ Dále uvidíme, jak se mohlo toto výhodné postavení vrchního komořího projevovat v praktické politice.

Jak jsme viděli, eunuši hráli významnou roli na císařském dvoře již v raném císařství, nicméně jejich vliv – a patrně i poptávka po nich – nebývale vzrostl v období pozdní antiky. Lactantius referuje, že Diocletianus při jednom vyšetřování dal popraviti palácové eunuchy, kteří „bývali velmi mocní, díky kterým dvůr fungoval a o jejichž služby se opíral

⁵³ Např. je zřejmé, že *castrensis sacri palatii* velel služebníkům, nazývaným *curae palatii* (viz NOTITIA DIGNITATUM, *Occidens* 15; srov. ALEXANDER DEMANDT, *Die Spätantike*, s. 242); nicméně v pramenech se též vyskytuje *cura palatii* jako správce císařského dvora. Mnoho příkladů existuje v Ammianově díle: je tu představen vysoký hodnostář Apollinaris, který byl dříve správcem dvora caesara Galla (*paulo ante agens palatii Caesaris curam – Res gestae*, XIV,7,19); Saturninus byl *cura palatii* Constantia II. (XXII,3,7); tribun Rumitalca se stal *cura palatii* uzurpátora Procopia (XXVI,8,1); Equitius byl Valentovým *cura palatii* (XXXI,12,15; XXXI,13,18) a právě na jeho radu byli do konzistoře vpuštěni kvádští vyslanci (XXX,6,2). Srov. CTh 6,13,1 (= CJ 12,11,1), kde je *cura palatii* jmenován vedle jiných hodnostářů, jako např. *comes stabuli* a velitelé palácových *scholae*.

⁵⁴ Např. *comes sacrae vestis* (o kterém zákon CTh 11,18,1 mluví jako o jednom z *cubicularii*), nebo *comes domorum per Cappadociam*, kterého stručně zmiňuje porušený text dokumentu NOTITIA DIGNITATUM (*Oriens* 10) a který spravoval císařův majetek v této provincii (*domus divina per Cappadociam*), dále *decuriones sacri palatii* a *silentiarii* (CJ 12,16). *Decuriones* byli zřejmě důstojníci palácové stráže (AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*, XX,4,20). Nebyli však totožní s příslušníky císařských gard *scholae palatinae* ani s důstojnickými kadety *protectores* a *domestici*. *Silentiarii* byli dveřníci a dbali na to, aby císař nebyl rušen např. při zasedání konzistoře (PROKOPIOS, *De bellis*, II,21,2).

⁵⁵ CTh 6,35,7 (Valentinianus a Valens, rok 367); CTh 11,18,1 (Honorius a Theodosius II., rok 409). I zde je možno najít zmatek v našich pramenech. Podle byzantského encyklopedického slovníku SUDA byl úředník zvaný ἀδμισουνάλιος (což je samozřejmě přepis z latinského *admissionalis*) představeným výše zmíněných *silentiarii* (ὁ τῶν Σιλεντιαρίων πρῶτος). K úřadu *officium admissionum* viz ALEXANDER DEMANDT, *Die Spätantike*, s. 233.

i sám Diocletianus“ (*potentissimi quondam eunuchi necati, per quos palatium et ipse ante constabat*).⁵⁶ Na co mohl Lactantius narážet? Jedno z obvinění, které se v tomto období v pramenech vyskytují, mluví o eunuších v roli prostředníků mezi císařem a vnějším světem. Autorem SHA jsou eunuši „vnitřního dvora“ označeni jako prostředníci (*internuntii*), kteří často přinášejí císaři zprávy z vnějšího světa upravené nebo pozměněné, a tím efektivně odřezávají císaře od reality a udržují jej v nevědomosti.⁵⁷ Na císařském dvoře údajně běžně docházelo k prodeji informací a tohoto obchodu se zvláště zúčastňovali eunuši. Za Alexandra Severa mělo prý obchodování s informacemi na císařském dvoře takovou podobu, že se dvorní eunuši snažili všechno tajit (*secreta omnia in aula esse cupiunt*), aby hodnota informací v jejich držení byla co nejvyšší; ziskem jim pak byly peníze nebo zvýšení vlivu (*ut soli aliquid scire videantur et habeant, unde vel gratiam vel pecuniam requirant*).⁵⁸ Na jiném místě svého díla autor SHA dokonce jmenovitě uvádí takové eunuchy, kteří sami koupenci zaprodávali císaře.⁵⁹ Další vážné obvinění se týká ovlivňování císaře eunuchy při výběru vhodných osob pro funkci v armádě a státní správě.⁶⁰ Obecně pak eunuši „kazí císaře“,⁶¹ a dokonce po nich „chtějí, aby žili ve stylu barbarů nebo perských králů.“⁶²

Někteří eunuši dosáhli pozoruhodně vysokého postavení již na dvoře císaře Constantia II.⁶³ Ammianus Marcellinus je dokonce považoval za

⁵⁶ LACTANTIUS, *De mortibus persecutorum*, 15,2. Jistě tu lze namítnout, že jde o svědectví křesťanského autora, jenž je vůči Diocletianovi zaujat, a proto jej musíme brát s rezervou. Nicméně svědectví o značném vlivu eunuchů na pozdně antickém císařském dvoře v žádném případě není ojedinělé; a ojedinělá není ani informace o pobití palácových eunuchů: císař Justinus po svém nástupu na trůn v roce 518 nechal všechny palácové eunuchy popravit, ačkoli se neprovinili ničím jiným, než že nesouhlasili s jeho povýšením do purpuru. Viz IOANNÉS Z NÍKIÚ, *Chronikon*, XC,4.

⁵⁷ SHA, *Alexander Severus*, 66,3: *qui internuntii sunt aliud quam respondetur saepe referentes, claudentes principem suum et agentes ante omnia, ne quid sciat*.

⁵⁸ Tamtéž, 45,4-5.

⁵⁹ SHA, *Gordiani tres*, 25,1: *per emptos spadones ... venderemur*, strof. 23,7 a 24,2. K otázce korupce na dvoře prostřednictvím eunuchů viz AVERIL CAMERON, *The Later Roman Empire*, s. 106.

⁶⁰ SHA, *Gordiani tres*, 24,3.

⁶¹ SHA, *Divus Aurelianus*, 43,1: *et quaeritur quidem, quae res malos principes faciat... eunuchi avarissimi*.

⁶² SHA, *Alexander Severus*, 66,3: *soli principes perdunt, dum eos more gentium aut regum Persarum volunt vivere*.

⁶³ AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*, XXI,16,16 (císař je zde dokonce popsán jako *vocibus spadonum addictus*).

hlavní hybatele událostí na dvoře. Sám zažil situaci, kdy palácoví eunuši a ostatní dvořané připravovali jeho vlastní zkázu (*exitium nostrum*); iniciátorem a podněcovatelem tu byl „hlouček eunuchů, kteří jsou vždy krutí a nepříjemní, a protože nemají žádné příbuzné, starají se jen o majetek, jako by to bylo jejich potomstvo.“⁶⁴ Celý dvůr se podle něj řídil názorem eunuchů (*spadonum arbitrium*), a především jejich hlavního představitele, vrchního komořího Eusebia. Ten, pokud nemohl sám císaře ovlivňovat v jeho názoru, pověřoval tímto úkolem jiné eunuchy, sobě podřízené, aby se císaře v soukromí při každé příležitosti pokoušeli ovlivňovat ve shodě s Eusebiovy záměry. Proto Ammianus chválí Domitiana, který, ačkoliv byl jinak špatný vládce, kastraci mužů na území římského impéria zákonem zakázal (viz výše). „Neboť jak by je bylo možno ve velkých množstvích snášet“, ptá se, „když se i nyní dají jen s obtížemi tolerovat?“⁶⁵ Eunuši v Ammianovi budili pocit ošklivosti už svou deformovaností a byli jím považováni za cosi nepřirozeného.⁶⁶ V tomto smyslu si na eunuchy Ammianus vzpomněl ještě při svém popisu zevnějšku Hunů; podle jeho informací byly dětem Hunů hned po narození rozrývány tváře „železem“ (*ferro*), a v důsledku toho hunští mladíci „stárnou bezvousí a bez jakékoli krásy – jako eunuši“ (*senescunt imberbes absque ulla venustate, spadonibus similes*).⁶⁷

Praepositus sacri cubiculi Eusebius byl podle Ammiana velmi ambiciózní (*alte spirans*) a krutý (*dirus*); ačkoliv pocházel z nízkého postavení, na Constantiově dvoře se choval tak, že téměř poroučel samotnému císaři (*quem ab ima sorte ad usque iubendum imperatori paene elatum*). Ammianus dokonce – zřejmě v žertu – říká, že císař měl na Eusebia značný vliv (*apud quem – si vere dici debeat – multa Constantius potuit*).⁶⁸ Je pochopitelné, že takovým jednáním si komoří nadělal mnoho nepřátel a po nástupu Juliana byl mimořádným vojenským soudem odsouzen k smrti.⁶⁹

⁶⁴ Tamtéž, XVIII,5,4: *auctore et incitatore coetu spadonum, qui feri et acidi semper carentesque necessitudinibus ceteris divitias solas ut filiolas iucundissimas amplectuntur.*

⁶⁵ Tamtéž, XVIII,4,2-5.

⁶⁶ Tamtéž, XIV,6,17. Ammianus dokonce uvádí podivnou kuriozitu: zmiňuje jedno místo v Malé Asii, odkud prý z hlubin vystupovaly na povrch smrtící výpary, hubící vše živé, s výjimkou eunuchů (XXIII,6,18).

⁶⁷ Tamtéž, XXXI,2,2.

⁶⁸ Tamtéž, XVIII,4,3.

⁶⁹ Tamtéž, XXII,3,11.

Prameny nám dovolují nahlédnout na zcela konkrétní příklady Eusebiova působení na dvoře. Constantius, který byl horlivým přívržencem ariánské verze křesťanství, dosáhl na synodech v Arles (353) a Miláně (355) prosazení arianismu jako oficiální státní víry a odsouzení hlavního bojovníka za ortodoxii, alexandrijského biskupa Athanasia. Constantius „sice věděl, že svůj záměr prosadil, přesto však velice toužil po tom, aby jeho rozhodnutí bylo potvrzeno také vyšší autoritou biskupa věčného města“,⁷⁰ a tak usiloval o souhlas papeže Liberiusa se svým rozhodnutím. Když se Liberius zdráhal vyhovět tomuto přání a připojit se k odsouzení Athanasia, byl za ním roku 355 poslán do Říma Eusebius, aby jej důrazně upozornil, že i římský biskup se musí podvolit císařově vůli. Athanasios, o jehož setrvání ve funkci alexandrijského biskupa se nyní rozhodovalo, průběh událostí pozorně sledoval z Alexandrie a později, v průběhu svého třetího exilu (356-362), je podrobně zaznamenal.

Když Liberius trval na svém stanovisku, Eusebius mu vyhrožoval (μεγάλως ἀπειλήσας) a pak rozhněvaně odešel. Doporučil pak císaři, aby proti papeži uplatnil tvrdší postup, a přiměl i ostatní eunuchy na dvoře, aby se o tuto věc též zasadili. Athanasios doslova píše: „Pohnul k tomuto kroku i jiné eunuchy (καὶ τοὺς ἑτέρους σπάδοντας); neboť mnozí (πολλοί) Constantiovi dvořané – vlastně téměř všichni (μᾶλλον δὲ τὸ ὅλον) – jsou eunuši a svým vlivem na císaře dokážou prosadit cokoli (πάντα δύνανται παρ’ αὐτῷ); bez nich se tam (tj. na císařském dvoře) nic stát nemůže (χωρίς τε τούτων οὐδέν ἐστιν ἐκεῖ γενέσθαι).“⁷¹ A tak byl z císařského dvora v Miláně poslán městskému prefektovi v Římě Leontiovi příkaz papeže zatknout a dát převézt na císařský dvůr. K dohledu nad touto akcí byli posláni dvorní hodnostáři a důstojníci (παλατινοὶ καὶ νοτάριοι καὶ κόμητες);⁷² a bylo jich jistě také zapotřebí, neboť Liberius se těšil široké podpoře římského lidu a existovalo reálné nebezpečí lidové vzpoury. I za pomoci vojska byl papež jen s velkými obtížemi tajně v noci zatčen a spěšně dopraven do Milána.⁷³

⁷⁰ Tamtéž, XV,7,10.

⁷¹ ATHANASIOS, *Historia Arianorum*, 37,1-2.

⁷² Tamtéž, 37,3.

⁷³ AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*, XV,7,10. Ammianus Marcellinus, který je jinak velmi spolehlivým zdrojem informací, ve svém výkladu o těchto událostech (XV,7,6-10), jak se zdá, vůbec nepochopil, že podstatou sporu mezi císařem a Athanasiem je rozdílný pohled na křesťanství (a zčásti též rozdílný pohled na úlohu císaře a státu v otázkách církve) a místo toho uvádí celou řadu úplně jiných příčin.

Církevní autor Theodorétos nám zanechal záznam rozhovoru mezi císařem a římským biskupem, ke kterému následně došlo na císařském dvoře v Miláně. Jednání se aktivně zúčastnil též Eusebius a také Epictetus, ariánský biskup z Centumcellae (dn. Civitavecchia). Nepochybně byli při jednání přítomni též *notarii*, kteří pořídili záznam.⁷⁴ Při jednání císař požadoval, aby římský biskup Athanasia odsoudil; Liberius však Athanasia hájil a odmítal císaři vyhovět. Dvakrát se do rozhovoru vložil Epictetus, dvakrát Eusebius; zatímco biskupovy poznámky byly věcné, v případě komořího šlo o pouhé invectivy, a to jednou proti Athanasiovi, podruhé proti Liberiovi. Papež dostal tři dny na rozmyšlenou, a když svůj postoj nezměnil, byl poslán do vyhnanství do thrácké Beroie.

Athanasios, který o jednání císaře a papeže uvádí jen obecné informace, se v závěru líčení této epizody ještě jednou pozastavuje nad vlivem, který měli eunuši na Constantiově dvoře a zvláště nad jejich povahou: „Byli to eunuši, kdo způsobil tyto události a kdo útočil proti všem lidem. Paradox těchto intrik spočíval v tom, že ariánská hereze popírající Syna Božího našla své zastánce právě v eunuších, fyzicky i duševně sterilních osobách (ὡς τῆ φύσει οὐτως καὶ τὴν ψυχὴν ἀρετῆς ἄγνοιοι), které nemohou slovo ‚syn‘ ani slyšet.“⁷⁵

O Eusebiovi se dále zmiňuje rétor Libanios, který měl rovněž důvody tohoto eunucha nenávidět. Zde se ovšem jednalo o důvody osobního, nikoliv náboženského charakteru: Eusebius se totiž významně zasloužil o odsouzení a popravu caesara Galla a o potíže, kterým musel čelit Gallův bratr a pozdější císař Julianus, který byl Libaniovým přítelem. Libanios při svém odsouzení Eusebia rovněž argumentoval tím, že Eusebius si z Constantia učinil otroka, ačkoliv byl sám císařův otrok, „a navíc eunuch, což je ještě horší“.⁷⁶

⁷⁴ THEODORÉTOS, *Historia ecclesiastica*, II,13. Sám Theodorétos neurčitě uvádí, že tyto údaje má od „zbožných lidí té doby“ (παρὰ τῶν τηρικαῦτα φιλοθέων), ale povaha jeho údajů svědčí o tom, že měl možnost nahlédnout do oficiálního záznamu rozhovoru nebo získat jeho kopii.

⁷⁵ ATHANASIOS, *Historia Arianorum*, 38,3.

⁷⁶ LIBANIOS, *Orationes*, XVIII,152 : ὁ δ' ἄνευ τοῦ τὸν Κωνσταντίον δεδοῦλωσθαι δοῦλος αὐτὸς ὢν καὶ τὸ τοῦδε δεινότερον, εὐνοῦχος, αἰτιώτατος ἐγγόνει τῷ Γάλλῳ τῆς ὀμοτάτης τελευτῆς. Další příklad Eusebiova vlivu a Constantiovy důvěry vůči svému vrchnímu komořímu uvádí AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*, XIV,10,5 (Eusebius byl císařem pověřen tajně podplatit vůdce vzpoury nespokojených vojáků, a tím ji zlikvidovat).

V ostrém protikladu k Eusebiovi je vylíčen jeho současník, *praepositus sacri cubiculi* císaře Juliana, jménem Eutherius. Ammianus říká, že byl spolehlivý, věrný a že postrádal obvyklé špatné vlastnosti palácových eunuchů. Eutherius se navíc vyznačoval pevností charakteru, správnými postoji a bystrým úsudkem. To vše Ammianus považuje za vzácné vlastnosti u lidí obecně, a u eunuchů tím více. Eutheriův vliv na Juliana prý byl nejen značný, ale rovněž blahodárný a eunuch často příznivě ovlivňoval chování lehkomyšlného mladého císaře.⁷⁷ Ammianus na tomto místě dále píše, že měl velký problém najít v dějinách příklady eunuchů, kteří by neměli nějakou špatnou vlastnost. Je však možné, že záměrně přehání, aby v kontrastu více vynikla Eutheriova charakteristika. Patrně však není pouhým řečnickým obratem, když píše, že si je vědom toho, že jeho čtenáři nebudou věřit tomu, co jim o Eutheriovi vypráví. „Avšak i mezi trním rostou růže a mezi šelmami některé krotnou“ (*sed inter vepres rosae nascuntur et inter feras non nullae mitescunt*). Eutherius je tedy považován za výjimku, která potvrzuje obecně platné pravidlo, že totiž každý kleštěnec je buď chamtivý, nebo krutý, nebo náchylný škodit, nebo zvyklý lichotit a pochlebovat, případně domýšlivý na svou moc.⁷⁸

Jakkoli mohl být Eutherius výjimečný svou povahou, nebyl jistě výjimečný svým osudem a cestou, kterou se do impéria dostal. Pocházel z Arménie a byl ze svobodného rodu; byl však už jako malý chlapec unesen, vykleštěn a prodán na dvůr císaře Constantina I. Tam vyrostl a dosáhl jistého vzdělání i společenského postavení. Později sloužil na dvoře císaře Constanta a Ammianus výslovně říká, že kdyby jeho rad Constans poslouchal, nedopouštěl by se jistě téměř žádných špatných rozhodnutí (*quem si Constans imperator ... audiret honesta suadentem et recta, nulla vel venia certe digna peccasset*). Po Constantově smrti byl určen jako vrchní komoří Julianovi, který byl v roce 355 prohlášen caesarem a poslán do Gallie.

⁷⁷ AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*, XVI,7,6: *is praepositus cubiculi etiam Iulianum aliquotiens corrigebat Asiaticis coalitum moribus ideoque levem*. Naopak když byl Julianus ve své nepřítomnosti na dvoře Constantia II. osočen ze zrady, Eutherius před císařem nebojácně mluvil v jeho prospěch a vysvětloval, že se jednalo o pouhé lži a pomluvy Julianových nepřátel (tamtéž, XVI,7,2-3).

⁷⁸ Tamtéž, XVI,7,4-10. Existenci eunuchů, kteří jsou věrní svým pánům a spolehliví, připouští dokonce i autor SHA, který je vůči eunuchům zaujat neméně než Ammianus. Jistý starý eunuch Caecilius, kterého prý císařovna Faustina poslala se soukromým vzkazem k císaři Markovi Aureliovi, je označen jako *fidelis* (SHA, *Avidius Cassius*, 10,9).

Když se o šest let později stal Julianus císařem, provedl důkladnou prověrku personálního stavu císařského dvora, která se týkala jak těch, kteří na císařském dvoře skutečně sloužili, tak těch, kteří na dvoře „mohou být“ (*conversus ad palatinos omnes omnino qui sunt quique esse possunt*); Ammianus tu má zřejmě na mysli různé bývalé nebo honorární úředníky a hodnostáře, kteří se těšili různým privilegiím a odměnám, ačkoliv na dvoře žádnou práci nevykonávali a k žádnému užitku nebyli.⁷⁹ Prověrka se brzy změnila v čistku a výsledkem bylo, že Julianus většinu zaměstnanců dvora propustil. Ammianus sice nesděljuje podrobnosti, ale jasně říká, že se Julianus zbavil všech, které považoval za nadbytečné (*parum sibi necessarios*), což byly osoby jako holiči, kuchaři a další takoví služebníci (*cum cocis similibusque aliis*). Ačkoliv Ammianus jako voják neměl dvořany příliš v lásce a ačkoliv ve svém líčení často Julianovi straní a vyjadřuje sympatie s jeho úmysly a činy, v tomto případě se i jemu zdá, že císař zašel příliš daleko a že si počínal příliš rázně. „Bylo by možné schválit, kdyby (Julianus) ponechal v paláci alespoň malé množství těch, kteří poctivě a bezúhonně sloužili.“ Ammianus nicméně připouští, že většina dvořanů se v paláci dopouštěla krádeží a vydírání, hromadila pro sebe bohatství, měla prsty v řadě zločinů, byla zkorumpovaná a „byla vzorem ostatním pro páchání nepravostí.“ Jinými slovy nešlo jen o přečiny či přímo zločiny samotných dvořanů, ale také o špatnou pověst, kterou si dvůr vytvořil.

Jestliže se Julianova čistka na císařském dvoře týkala i eunuchů – a to je nanejvýš pravděpodobné –, pak se poměry zřejmě brzy po Julianově smrti vrátili do původního stavu. Zósimos vypráví, jak roce 365 jistý eunuch Eugenius, který „nedávno“ sloužil na císařském dvoře, odkud byl propuštěn pro své „nerozumné chování vůči vládcům“, financoval vzpouru uzurpátora Procopia, neboť byl velmi bohatý.⁸⁰ Na dvoře Valentinianova bratra Valenta měli eunuši, jak se zdá, již opět své dřívější mocenské pozice. Valentův vrchní velitel armády, *magister peditum praesentalis* Sebastianus, byl jimi očerněn u císaře – podle Zósima zcela nespravedlivě: jako rázný velitel totiž zbavoval velení ty ze svých podřízených, kteří se ukázali být neschopní nebo nedbalí svých povinností. Tito důstojníci pak podnítily stížnosti eunuchů (τῶν τοῦ ἄρχεϊν ἐκπεπρωκότων τοὺς κατὰ τὴν αὐλὴν εὐνούχους παρορμώντων εἰς

⁷⁹ AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae* XXII,4,1-10.

⁸⁰ ZÓSIMOS, *Historia nova*, IV,5,3: Εὐγένιος ... τῆς βασιλικῆς ἄρτι ἐκβεβλημένος αὐλῆς, ὕγιως δὲ πρὸς τοὺς κρατοῦντας οὐκ ἔχω.

τοῦτο).⁸¹ Tento případ neměl žádnou dohru, neboť krátce poté došlo k bitvě u Hadrianopole, kde zahynul nejen Valens a Sebastianus, ale také někteří z palácových eunuchů, kteří císaře neustále obklopovali.⁸²

Eunuši na dvoře Valentova nástupce, Theodosia I., „měli moc nad celou říší a měnili smýšlení císaře, jak se jim zlíbilo“.⁸³ Zósimos to dokládá na konkrétním příkladě: když se jistý provinciální velitel Gerontius (patrně *dux Scythiae*) dopustil závažného překročení svých pravomocí, ovšem v dobrém úmyslu (šlo mu o to, aby zabránil vyplenění jemu svěřeného města Tomi barbary), byl postaven před soud a byl by býval popraven, kdyby se mu pomocí úplatků vlivným palácovým eunuchům nepodařilo zachránit před trestem.⁸⁴

Zajímavé svědectví o roli eunuchů v Theodosiově době poskytuje kromě Zósima také milánský biskup Ambrosius. Když se v roce 383 stal faktickým vládcem Západu uzurpátor Magnus Maximus, podnikl k němu Ambrosius, jednající v Theodosiově zájmu, dvě mise, z nichž druhou (z roku 387) popisuje v jednom svém dopise, adresovaném císaři Valentinianovi II., těmito slovy: „Když jsem dorazil do Trevíru, vydal jsem se druhého dne do paláce. Vyšel mi vstříc vrchní komoří (*praepositus cubiculi*), Gal, královský eunuch. Požádal jsem jej o přístup k císaři. Zeptal se, zda mám od Tebe opravňující reskript. Odpověděl jsem, že mám. Na to mi řekl, že se se mnou císař (tj. Maximus) nemůže setkat, leda na jednání konzistoře. Odvětil jsem, že to není způsob, jakým by měl jednat kněz, a že jsou věci, o kterých bych si vážně potřeboval se svým císařem popovídat. Ale abych to zkrátil. Poradil se s ním, ale odpověď byla stejná; takže bylo jasné, že i mé dřívější žádosti byly z jeho rozhodnutí vyňaty z agendy jednání konzistoře.“⁸⁵ V této souvislosti je zarážející, že Zósimos ve své *Nové historii* výslovně říká, že Maximus by nikdy nejmenoval eunucha správcem svého paláce; referuje o jistém Maximově vyslanci k Theodosiovi, že to nebyl eunuch, ačkoliv byl „pověřen dozorem nad císařskou ložnicí“ (ὁ τοὺς βασιλικούς

⁸¹ Tamtéž, IV,23,5.

⁸² AMMIANUS MARCELLINUS se zmiňuje o tom, že Valens byl i během této bitvy obklopen gardovými kadety a eunuchy (*Res gestae*, XXXI,13,14: *cum candidatis et spanonibus paucis*).

⁸³ ZÓSIMOS, *Historia nova*, IV,28,2: τῆς βασιλείας ἀπάσης τὴν ἐπικράτειαν ἔσχον, τὴν τοῦ βασιλεύοντος εἰς ὅπερ ἐβούλοντο μεταφέροντες γνώμην.

⁸⁴ Tamtéž, IV,40,8.

⁸⁵ AMBROSIUS, *Epistula*, 24,2. Srov. HELGA SCHOLTEN, *Der oberste Hofeunuch*, s. 54-7.

φυλάττειν ἐπιτεταγμένους κοιτῶνας). Kromě toho říká, že „Maximus nepostavil eunuchy ani do čela stráže císařského paláce“ (οὐδὲ γὰρ εὐνούχους ὁ Μάξιμος ἐπιστήναι τῇ τῆς αὐλῆς ἡνέσχετο φυλακῇ).⁸⁶ Tím, že popírá, že by Maximův *primicerius sacri cubiculi, castrensis sacri palatii* a *praepositus sacri cubiculi* byli eunuchy, se dostává do rozporu s Ambrosiovou zprávou. Zósimos však jednak nebyl ani současníkem popisovaných událostí – na rozdíl od Ambrosia, který byl jejich účastníkem – a navíc měl motiv pro zkreslení skutečnosti: zjevně tu totiž srovnává Maxima s Theodosiem, který byl podle něj eunuchům více než nakloněn.

Ať už Theodosius byl nebo nebyl snadno ovlivnitelný palácovými eunuchy, neexistují pochyby minimálně u jednoho z jeho synů a nástupců. Zósimos říká o císaři Arcadiovi a o jeho ženě Aelii Eudoxii: „...císař sám byl nanejvýš mdlého rozumu, jeho manželka pak nad svou přirozenost panovačná, a přitom úplně ovládaná dvorními eunuchy a ještě více pak ženami kolem sebe a jejich společnou nenasytnou touhou po majetku...“⁸⁷ Na koho Zósimos naráží, je z pramenů dobře známo. Arcadiův *praepositus sacri cubiculi* Eutropius, který na přelomu 4. a 5. století fakticky vládl východní římské říši, byl eunuch, a dokonce původně otrok. Po svém propuštění z otroctví roku 379 sloužil na východořímském dvoře jako komoří (*cubicularius*), načež dosáhl hodnosti vrchního komořího.⁸⁸ Po zavraždění prétoriánského prefekta Rufina (395), ke které patrně došlo v důsledku tajné dohody Eutropia se západním regentem Stilichonem, získal Eutropius příležitost slabého císaře zcela ovládnout. Arcadius mu v roce 398 udělil titul *patricius* a v následujícím roce konzulát. Tato závratná kariéra eunucha byla všeobecně přijímána s nelibostí. Je pravda, že se Eutropius mohl vykázat i jistými úspěchy: v roce 398 vytlačil z Malé Asie hunské nájezdníky zpět na východ. Jednou z příčin Eutropiova pádu v roce 399 bylo nepřátelství císařovny Eudoxie a dalším to, že si Eutropius zneprátelil i křesťanský klérus, především konstantinopolského patriarchu Jóanna Chrysostoma. Konečnou ránu mu pak zasadila vzpoura germánského důstojníka Tribigilda, kterou nebyl schopen potlačit. Císař pod Tribigildovým nátlakem zbavil

⁸⁶ ZÓSIMOS, *Historia nova*, IV,37,2.

⁸⁷ Tamtéž, V,24,2: τοῦ γὰρ βασιλεύοντος ἐσχάτης ἀνοηταίνοντος, ἢ τοῦτω συνοικοῦσα πέρα τῆς φύσεως ἀθαδιζομένη, πανταχόθεν τε εὐνούχων ἀπληστία καὶ τῶν περὶ αὐτὴν γυναικῶν, αἱ μάλιστα ταύτης ἐκράτουν, ἐκδεδομένη.

⁸⁸ Tamtéž, V,9,2. Eutropius měl τὴν ἡγεμονίαν πάντων τῶν βασιλικῶν κοιτῶνων.

Eutropia moci, a eunuch byl dokonce nucen vyhledat azyl v chrámu, aby si zachránil život před rozzuřeným lidem Konstantinopole.⁸⁹ Patriarcha Jóannés Chrysostomos, ačkoliv neměl žádný důvod eunucha bránit, tehdy přednesl na jeho obranu řeč a pro tuto chvíli jej zachránil.⁹⁰ Eutropius byl ovšem později stejně zatčen, poslán do vyhnanství a popraven.

Vrchní velitel armády Západu a faktický vládce západní říše v letech 395-408, Flavius Stilicho, který původně Eutropiovi do jeho vysokého postavení pomohl, se v průběhu času s Eutropiem zneprátelil v důsledku vzájemných neshod. Mluvčím Stilichonovy politiky byl básník Claudius Claudianus. Ten ve své dvoudílné básnické invektivě *In Eutropium* v roce 399 nevynechal žádnou příležitost, aby eunucha karikoval, očerňoval a zahrnoval urážkami. Už v samotném úvodu se vyjadřuje dost jasně; nejprve líčí různé nadpřirozené jevy a nemožné věci a pak dodává: „To vše ale není ničím ve srovnání s tím, když je konzulem eunuch. Běda, jaká ostuda země i nebes! Stařena s konzulskými odznaky je k vidění ve městech, a zženštuje začátek roku.“⁹¹ O něco dále básník tvrdí: „Nikdy nebyl ve světě eunuch konzulem ani soudcem, ani vojevůdcem. Zastávání takových úřadů je pro muže poctou – v případě eunucha však zločin.“⁹² Tady Claudianus lže, a pravděpodobně dobře ví, že lže. Eunuši zastávali významné úřady např. na královském dvoře v Egyptě, ze kterého básník mimochodem sám pocházel.

Pokud jde o další vývoj v byzantské říši, je známo, že na byzantském dvoře byl vždy velký počet eunuchů, řada z nich ve významných úřadech. Podle zmínky jednoho byzantského autora se eunuši vyskytovali kolem císařského paláce „jako mouchy na jaře kolem ovčí ohrady.“⁹³ Ne všichni byli pochopitelně hodnoceni takto negativně. O Justiniánově vojevůdci Narsovi, který dokončil porážku Ostrogótů v Itálii, Prokopios

⁸⁹ Tamtéž, V,13-18; Jóannés Antiochenos, fragmenty 188-190; Sókratés Scholastikos, *Historia ecclesiastica*, VI,6; Sózomenos, *Historia ecclesiastica*, VIII,4,2; Filostorgios, *Historia ecclesiastica*, XI,8.

⁹⁰ Jóannés Chrysostomos, *In Eutropium*, PG 52,391-396.

⁹¹ Claudius Claudianus, *In Eutropium*, I,8-10: *omnia cesserunt eunuchō consule monstra. / heu terrae caelique pudor! trabeata per urbes / ostentatur anus titulumque effeminat anni.*

⁹² Tamtéž, I,296-298: *numquam spado consul in orbe / nec iudex ductorve fuit. quodcumque virorum / est decus, eunuchi scelus est.*

⁹³ Theofanés Continuatus, *Chronographia*, 318: ὑπὲρ τὰς μύϊας ἐν ἔαρος ὄρα κατὰ προβάτων σηκὸν ἀναστρέφονται.

referuje, že byl na eunucha pozoruhodně bystrý a energický.⁹⁴ Jiný z Justiniánových velitelů s tímto fyzickým defektem, Solomon, je Prokopiem popisován jako statečný velitel, dobrý stratég a schopný administrátor.⁹⁵

Eunuši se v byzantské říši vyskytovali nejen na císařském dvoře, v armádě a ve státní správě, ale také v církvi. Řada z nich se stala mnichy (a takoví mniši dokonce tvořili celé komunity – např. klášter sv. Lazara v Konstantinopoli), kněžími, dokonce biskupy. Liutprand z Cremony se ve svém hlášení o své misi do Konstantinopole několikrát zmiňuje o eunuších v pozicích vysokých církevních představitelů – biskupů, a dokonce jmenuje jednoho patriarchu (byl to Theofylaktos, syn císaře Romana I. Lakapena).⁹⁶ V byzantských ženských klášterech bylo téměř pravidlem, že hospodářství kláštera řídil eunuch.⁹⁷

Postoj církve k otázce kastrace, a tedy eunuchů, byl zřejmě indiferentní, i když se vyskytly názory, že eunuši jsou více uzpůsobení ke spirituálnímu životu (případně kariéře v církvi). Už Tertullianus se na základě jednoho místa v bibli⁹⁸ domníval, že apoštol Pavel, a dokonce i sám Ježíš byli kastráti.⁹⁹ Origenés na základě téhož místa v bibli údajně sám na sobě provedl kastraci.¹⁰⁰ Názor většiny církevních autorů v této otázce se však většinou pohybuje mezi neutrálním až velmi odmítavým či pohrdavým stanoviskem. Zatímco Hieronymus o eunuších soudil pouze, že „neodkládají mužskou duši“, tj. že i po provedení kastrace si ponechávají vlastnosti typické pro muže,¹⁰¹ např. Athanasios, jak

⁹⁴ PROKOPIOS, *De bellis*, VI,13,16. Ještě pochvalněji se o něm ve své *Církevní historii* zmiňuje EVAGRIUS (*Historia ecclesiastica*, IV,24).

⁹⁵ PROKOPIOS, *De bellis*, IV,10-21 (*passim*). Solomon podle Prokopia přišel o pohlavní orgán v dětství, nikoliv však cizím zaviněním (οὐκ ἐξ ἐπιβουλῆς δὲ ἀνθρώπου), ale jakýmsi řízením osudu (Prokopios to zde blíže nespecifikuje), když byl ještě v kolébce (ἀλλὰ τις αὐτῷ τύχη ἐν σπαργάνοις ὄντι τοῦτο ἐβράβευσεν), viz PROKOPIOS, *De bellis*, III,11,4.

⁹⁶ *Liutprandi relatio de legatione Constantinopolitana*, (hrsg.) JOSEPH BECKER, *Monumenta Germaniae Historica*, Hannover – Leipzig 1915.

⁹⁷ Pro mnoho příkladů eunuchů na vysokých místech v byzantské společnosti viz RODOLPHE GUILLAND, *Les Eunuques dans l'Empire Byzantin: Étude de titulature et de prosopographie byzantines*, in: *Études Byzantines* 1, 1943, s. 197-238.

⁹⁸ Mt 19,12.

⁹⁹ TERTULLIANUS, *De monogamia*, 3,1: *ipso domino spadonibus aperiente regna caelorum ut et ipso spadone, quem spectans et apostolus, propterea et ipse castratus, continentiam mavult.*

¹⁰⁰ EUSEBIOS, *Historia ecclesiastica*, VI,8,1.

¹⁰¹ HIERONYMUS, *Epistula*, 107,11: *non deponent animos virorum.*

jsme viděli, byl proti eunuchům silně zaujat a podobný názor, avšak z méně jasného důvodu, zastával i Basileios. O eunuších se v jednom svém dopise zmiňuje, že je to „plémě bezectné a působící všemu zkázu, nejsou to ani muži, ani ženy, avšak šílí touhou po ženách, je to plémě samolibé, zlovolné, snadno měnící názory, lakotné, ničemné, nenasytné, cholerické, šílí touhou po zlatě, nechutné, zženštilé, sloužící břichu a co o něm ještě mám říci? U samého zrození jsou odsouzeni ke zmrzačení. A jak mohou mít přímou mysl ti, kteří mají zkroucená chodidla?“¹⁰²

Tento stručný souhrn názorů různých vrstev římské a byzantské společnosti na eunuchy je snad vhodné uzavřít jedním lidovým pořekadlem, které uvádí historik Kedrenos; bylo zřejmě obvyklé mezi obyvateli byzantské říše v jeho době (11.-12. století) a znělo: „Pokud máš eunucha, zabij ho; pokud ho nemáš, kup ho a zabij ho.“¹⁰³

4. Shrnutí a závěry

Alexander Demandt stručně poznamenal, že eunuši jako služebníci otrockého původu, k tomu fyzicky znetvoření, bez rodinných svazků a navíc pocházející bez výjimky z barbarika, byli zcela závislí na císařově přízni.¹⁰⁴ Je pravda, že v tomto smyslu byli ideálními služebníky a žádný císař se nemusel obávat jejich ambicí, alespoň pokud šlo o získání trůnu; z této strany nehrozila možnost uzurpace. Navíc díky své neustálé fyzické blízkosti mohli eunuši získat panovníkovu důvěru snáze než osoby, které se na dvoře nezdržovaly často. Viděli jsme, jak byli dvorní eunuši často pověřováni obtížnými misemi, které vyžadovaly spolehlivost a oddanost.

¹⁰² BASILEIOS, *Epistula*, 115: εὐνούχων γένος ἄτιμον καὶ πανώλεθρον τοῦτο δὴ τοῦτο ἄθηλον, ἄνανδρον, γυναικομανὲς καὶ ἐπίζηλον, κακόμισθον, εὐμετάβλητον, ἀμετάδοτον, πάνδοχον, ἀπροσκορές, κλαυσίδειπνον, οἰξύθυμον, χρυσομανές, ἀπηνές, θηλυδριῶδες, γαστρίδουλον, καὶ τί γὰρ ἔτι εἶπω; Σὺν αὐτῇ τῇ γενέσει σιδηροκατάδικον. Πῶς γὰρ ὀρθὴ γνώμη τούτων ὧν καὶ πόδες στρεβλοί;

¹⁰³ GEORGIOS KEDRENOS, *Compendium historiarum*, II, 29: εἰ μὲν ἔχεις εὐνούχον, φόνευσον, εἰ δ' οὐκ ἔχεις, ἀγόρασον καὶ φόνευσον.

¹⁰⁴ ALEXANDER DEMANDT, *Die Spätantike*, s. 242: „ehemaliger Sklavenstand, orientalisches-barbarisches Herkommen, physischer Defekt und das Fehlen familiären Anhangs machte sie abhängig von der kaiserlichen Gunst.“

Nicméně právě spoléhání císařů na spolehlivost a oddanost palácových eunuchů často paradoxně vyústilo ve stav, kdy vysoce postavení eunuši, zvláště *praepositus sacri cubiculi*, zneužívali svého postavení k osobnímu obohacování a ke zvyšování svého vlivu u dvora. Ještě nebezpečnější byla možnost odřezávání panovníka od zdrojů informací nebo pozměňování zpráv, určených panovníkovi. A eunuši zasahovali do chodu událostí na císařském dvoře nejen jako jednotlivci, ale i organizovaně, jako skupina dvořanů, která byla vymezena vůči jiným zájmovým klikám a vedena vrchním komořím. *Sacrum cubiculum* byla sféra vlivu tohoto významného dvořana, a jestliže byl *praepositus sacri cubiculi* dostatečně ambiciózní a bezohledný, pak se slabý a nevýrazný císař mohl stát téměř loutkou v jeho rukou. Toto vysoce negativní působení palácových eunuchů na císaře jsme ukázali na mnoha příkladech. Přesto se objevují i názory, které zdůrazňují pozitivní působení dvorních eunuchů. Helga Scholten ve své již citované studii tvrdí, že instituce PSC (za předpokladu vlády schopného císaře) vytvářela jakýsi „bezpečný prostor“ mezi císařem a okolím, a dokonce mohla posilovat centrální moc.¹⁰⁵ Pravdou se však zdá být opak: palácoví eunuši zneužívali svého vlivu na císaře, umožňovali korupci na dvoře a efektivně odřezávali císaře od informací, které potřeboval ke správným rozhodnutím. Tím podkopávali výkonnost celého systému a často přispěli ke katastrofálním rozhodnutím císaře. Právě proto byli vnějším světem nenáviděni a právě proto se o nich vytvořil v pozdní antice, kdy byl jejich vliv největší, tak špatný obraz v literatuře. Fyzické znetvoření zde nehrálo podstatnou roli, tím méně otrocký původ nebo kořeny v barbariku. Impérium umožňovalo schopným jedincům rychlý kariérní postup, byť bylo jejich výchozí sociální postavení nízké, původ barbarský, případně měli tělesnou vadu. Řada z těchto jedinců je našimi zdroji líčena velmi pozitivně. Negativní působení vysoce postavených eunuchů na císařském dvoře způsobilo toto generalizující odsouzení, a proto byl také vytvořen mýtus o „vrozených“ špatných vlastnostech eunuchů.

V případě eunuchů se nabízí srovnání s germánskými důstojníky a generály v pozdní římské říši, zvláště s těmi, kteří se narodili v barbariku a nebyli příliš romanizováni. Shodu je tu možno vidět v relativní

¹⁰⁵ HELGA SCHOLTEN, *Der oberste Hofeunuch*, s. 72, aniž by tuto věc blíže vysvětlila, přikládá PSC „eine herrschaftsstabilisierende Funktion“, nazývá tento úřad „Pufferzone“ a „Schutzwall“ a uzavírá, že v konečném důsledku instituce PSC přispěla „zur Erhaltung des Systems.“

etnické cizosti a kulturní odlišnosti vůči římskému prostředí; kromě toho i Germáni začínali svou kariéru na nižších stupních společenské hierarchie. Rozdíl spočívá v tom, že tito Germáni většinou sloužili v armádě, kde římskou politiku neovlivňovali a ani žádnou vlastní nevytvářeli; naopak se ukázali být vcelku loajální jak vůči říši, tak i vůči konkrétním císařům. Na přelomu 4. a 5. století sice došlo k jistým méně významným projevům antigermanismu v římské společnosti, ale tyto projevy neměly ani dlouhé trvání, ani politické následky.¹⁰⁶ Naproti tomu obliba eunuchů u císařů a nenávisť a pohrdání vůči nim u většiny autorů pokračovala prakticky bez přerušení minimálně od začátku domínaty až po zánik byzantské říše.

Summary

TERTIUM GENUS HOMINUM: ON THE ROLE OF EUNUCHS AT THE IMPERIAL COURT OF THE LATE ROMAN EMPIRE

The eunuchs at the imperial court of the Late Roman Empire generally appeared to ancient authors to be a destructive element in the decision-making and executive processes at the highest level of government. Especially the *praepositus sacri cubiculi* is often described by our sources as an *éminence grise* behind a weak emperor, or at any rate a bad influence at the court. This is why eunuchs as a social group tended to be despised or mocked even by otherwise fair-minded and unbiased authors. Furthermore, a myth was created about innate or acquired bad personal qualities of all eunuchs. In sum, there may have been no other social group in the empire that was generally disliked that much. Ancient authors overlook multitudes of menial eunuchs with low social standing, who were of no influence whatsoever, because these were of no interest to them. Likewise, there were notable exceptions to the picture about greedy, effeminate, malicious castrated chamberlains, prone to cruelty

¹⁰⁶ K tomuto tématu viz např. WALTER GOFFART, *Barbarians and Romans AD 418-584: The Techniques of Accomodation*, Princeton 1980; PETER HEATHER, *Goths and Romans 332-489*, Oxford 1991; ALAN CAMERON – JACQUELINE LONG, *Barbarians and Politics at the Court of Arcadius*, Berkeley 1993 atd.

and abuse of power, and some of the reliable historians mention them. Access to power and handling of it was indeed what mattered most in the evaluation of the eunuchs by our sources; the other features, such as the ethnical or cultural otherness, or the physical defect itself, or humble origin, seem to be far less significant.

